

Boek: "Beeldende begeleiding in de laatste levensfase. Als woorden tekort schieten"

"Als woorden tekortschieten kan in Beeldende begeleiding een andere taal worden gevonden. Beeldende begeleiding biedt een taal naast de woorden. Een stille taal om zich uit te drukken, om contact te maken, om verbondenheid te ervaren. Een andere taal die "spreken" kan over wat er leeft van binnen. Een andere taal die helpt "vorm te geven" aan dat wat onzegbaar is. Die datgene waar geen woorden voor te vinden zijn, tastbaar en zichtbaar maakt. Een andere taal in de kostbare tijd van de laatste levensfase, voor als woorden tekort schieten."

Inleiding

Vanaf oktober dit jaar is mijn boek *Beeldende begeleiding in de laatste levensfase. Als woorden tekortschieten* verkrijgbaar. Ik beschrijf wat Beeldende begeleiding kan inhouden en op welke wijze het van betekenis kan zijn voor gasten van het hospice en hun naasten. Deze informatie wortelt in de praktijk van afgelopen jaren. Ik vertel veel ervaringsverhalen. Omdat steeds opnieuw blijkt dat verhalen het beste verduidelijken wat de waarde is van Beeldende begeleiding en wat het toevoegt aan de zorg voor mensen in de laatste fase van het leven.

Ervaringsverhalen

"Ik ontmoette een vader, moeder en twee kleine kinderen. Moeder ging snel achteruit en de kinderen trokken zich van haar terug. Dat was voor allen pijnlijk. De vader vroeg me of het mogelijk was om als gezin iets te doen. Ik vertelde hem over het maken van een gezinsschilderij. Dat sprak hem erg aan. We maakten op korte termijn een afspraak. Moeder, vader en de kinderen maakten met elkaar een schilderij. Om beurten wreef ieder lid van het gezin de eigen hand in met verf en maakte zo een handafdruk op het schilderdoek. De handen vormden met elkaar een hart. Toen moeder aan de beurt was, lukte het haar niet om zelfstandig een afdruk te maken. Het oudste kind stond op en boog zich liefdevol over de hand van haar moeder, beschilderde die zorgvuldig en hielp haar met het maken van een afdruk. Toen het af was, bewonderden ze met elkaar het schilderij. Er werden foto's gemaakt van het hele gezin met het schilderij erbij. Het was een blij gezinsmoment in een verdrietige tijd. Korte tijd hierna is mevrouw overleden."

"Een verdrietige en teruggetrokken meneer had nog nooit geschilderd. Hij wilde de sprong echter wel eens wagen en schilderde op een klein canvasdoekje drie verticale meanderende lijnen: blauw, blauwgroen en groen. Hij keek er verbaasd naar. Toen keken we samen en ik draaide het doekje voorzichtig een kwart slag. De verticale lijnen werden horizontale lijnen. "Ah...", zei hij. De herinnering aan zijn jeugd jaren in Suriname werd plotseling wakker geroepen. Hoe hij als kind altijd in de warme blauwgroene rivier zat en speelde met de blauwe klei op de bodem. Een troostrijke en waardevolle herinnering aan zijn jeugd, aan omhulling, aan zijn land van herkomst. Zijn ogen kregen glans. Toen ik wegging zei hij: "Zet het ergens neer waar ik het goed kan zien."

Tijdens Beeldende begeleiding wordt er, indien gewenst door gasten, gewerkt met beeldend materiaal. Dit werken met beeldend materiaal is geen doel op zich en is niet bedoeld als middel om inzicht te verwerven. Het beeldend werken is altijd dienstbaar aan het proces van afronden en afscheid nemen.

Beeldende begeleiding bestrijkt een breed gebied met een rijkdom aan mogelijkheden. In tegenstelling tot andere vormen van begeleiding wordt er niet systematisch toegewerkt naar een bepaald gewenst resultaat dat is vastgelegd in een plan met doelen. Beeldende begeleiding is het begeleiden van een "zich ontvouwend proces". Zorgvuldig afstemmen op en aansluiten bij de wensen en verlangens van gasten is typerend voor de werkwijze.

Beeldende begeleiding is een eigen, karakteristieke vorm van begeleiden die zorgvuldig is afgestemd op de groep mensen die wordt begeleid: mensen in de laatste levensfase en hun naasten. Het kenmerkende van deze begeleidingsvorm zit met name in de houding van de begeleider, in de wijze waarop het beeldend aspect wordt gehanteerd en in de functie die het beeldend werken heeft.

Kenmerkend is ook dat Beeldende begeleiding zich niet focust op het oplossen van een probleem, maar zich laat leiden door wat gasten verlangen.

"Afstemmen op en aansluiten bij het verlangen van mensen in de laatste fase van het leven. Het verlangen naar verbondenheid met geliefde naasten, of expressie te geven aan dat waar geen woorden voor te vinden zijn. Of het verlangen naar schoonheid, naar troost, naar iets kunnen creëren. Misschien het verlangen om geliefde naasten iets persoonlijks na te laten, iets mee te kunnen geven."

Beeldende begeleiding richt zich niet alleen op individuele gasten, maar vindt regelmatig samen met naasten plaats. Als gasten en naasten dat wensen. Uit de ervaringen van afgelopen jaren blijkt hoe waardevol dat is. Waardevol op het moment zelf en na het overlijden is er de kostbare herinnering voor de nabestaanden.

"Het schilderij dat we toen samen maakten is nu, na haar overlijden, geen houvast, want je kunt je niet vasthouden aan dingen die er niet meer zijn. Maar het is wel een mooie herinnering. Het laatste wat we samen gedeeld hebben. Het is niet het object op zichzelf, maar juist het samen doen wat zo belangrijk was. Ik denk dat het samen doen het belangrijkste voor me geweest is."

Ook hebben de begeleiders oog voor individuele naasten:

"Ik ontmoette op een herdenkingsbijeenkomst een echtgenote. We spraken over de tijd dat haar man in het hospice lag. Ik was toen bij ze op de kamer geweest. Meneer sliep vaak en veel. Ik had haar gevraagd of ze het misschien fijn vond om, zittend naast het bed van haar echtgenoot, iets kleins te doen. Zij wilde toen graag mandalakleuren. 'Ik had zoiets nog nooit gedaan. En had het dus zelf ook nooit kunnen bedenken.' zei ze, terug kijkend, tegen mij, 'Ik vond het zo bijzonder: Ik kleurde, stil op zijn kamer. Het voelde... rustgevend... en verbindend. Ik ben doorgegaan met kleuren, ook na zijn overlijden. En ik doe het nog steeds graag: de mooie beelden en kleuren, het naar binnen gekeerde bezig zijn... Het geeft me vreemd genoeg wat steun."

Beeldende begeleiding draagt op geheel eigen wijze bij aan de zorg voor mensen in de laatste levensfase. "In gesprek zijn over het levenseinde" is belangrijk, maar niet alles is in woorden te

vangen. Als mensen verbaal beperkt zijn als gevolg van hun ziekte, als mensen introvert zijn, als ze nooit iemand zijn geweest van “veel woorden”, of als er gewoonweg geen woorden te vinden zijn kan Beeldende op eigen wijze ondersteuning bieden in het afscheid. “In mijn beeldjes kan ik emoties weergeven die ik niet in woorden kan vatten,” zei een gast van het hospice tegen mij. Mooier dan hij kan ik het niet verwoorden.

Uitspraken van leidinggevend

In de aanloopperiode naar het schrijven van mijn boek sprak ik met zes leidinggevenden over de Beeldende begeleiding in hun hospice. Ik vroeg: “Wat zou u andere hospice(unit)s willen meegeven over het toevoegen van Beeldende begeleiding aan de zorg?” De antwoorden waren eenduidig: “Gewoon doen!” zeiden ze.

“Lijanne Lans, zorgmanager hospice de Populier in Bakel, voegde toe: ‘Vergis je niet. We zitten nu met een generatie voor wie het woord therapie een vies woord is. En over het algemeen met een generatie die helemaal geen tijd had voor allerlei “fröbelarij” zoals ze het hier noemen. En dat de mensen dan toch voelen dat Beeldende begeleiding ze helpt. Dat je de gasten in een hospice dit kunt aanbieden, dat is zó waardevol.”

Tenslotte

Beeldend begeleiders zijn opgeleid als kunstzinnig/beeldend therapeut of -coach. Naast opleiding hangt het slagen van Beeldende begeleiding nauw samen met een afstemmende en invoegende houding van de begeleider en met bepaalde competenties. Vertragen, vertrouwen en veiligheid kunnen creëren in korte tijd en het levensverhaal kunnen verbinden met het beeldende aspect zijn voorbeelden van dergelijke onontbeerlijke competenties.

Karin Brandt: www.karinbrandt.nl

Beeldende begeleiding in de laatste levensfase. Als woorden tekortschieten, ISBN 978-90-829134-0-8

Marinus van den Berg: “Ik hoop dat u geraakt zult worden door de verhalen die pionier Karin Brandt hier deelt en dat u overtuigd wordt dat deze kunst van begeleiden veel kan toevoegen aan goed sterven, voor zover dat goed kan zijn.”

Over de auteur

Karin Brandt was van 2011 - 2017 Beeldend begeleider bij Palliatief centrum Laurens Cadenza. Momenteel is ze betrokken bij hospice en VPTZ Delft en hospice Het Vliethuys te Voorburg. Samen met collega Hilda Metselaar geeft ze de Masterclass voor Beeldend begeleiders in spe bij Stichting Leerhuizen Palliatieve Zorg in Rotterdam. Vanuit haar praktijk verzorgt ze individuele coachtrajecten voor beginnende begeleiders en is beschikbaar voor adviesgesprekken met organisaties die willen starten met Beeldende begeleiding. Daarnaast geeft ze workshops en presentaties voor belangstellende organisaties en zorgverleners.

In 2015 was Karin namens Stichting Leerhuizen Palliatieve Zorg te Rotterdam projectleider van het project *Beeldende begeleiding van patiënten en hun naasten in het hospice* met subsidie van KWF Kankerbestrijding. Momenteel is Beeldende begeleiding - in de provincies Noord- en Zuid Holland, Utrecht, Noord-Brabant, Zeeland en Gelderland - in zestien hospices onderdeel van de zorg. De begeleiders hebben zich verenigd in het *Netwerk Beeldende begeleiding in de laatste levensfase*.